

Geboorte beeld (Gelijkenis van geborgenheid en bevrijding)

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1e schriftlezing: Jesaja 27, 10-17

2e schriftlezing: Hebréeën 1, 1-12

3e schriftlezing: Matteüs 1, 18-25

Inleiding

Het geboorteverhaal van Jezus is te lezen als een gelijkenis van Gods Koninkrijk onder de mensen. Aan het optreden van de volwassen Jezus gaat in twee van de vier evangeliën een symbolisch rijk geladen proloog vooraf. Het is een vertelling van gastvrijheid, geborgenheid en bevrijding. Wij zijn allen welkom bij de kribbe van dit Kind van God!

Thema: Geboorte beeld (Gelijkenis van geborgenheid en bevrijding)

Gemeente van Christus,

misschien hebt u de afgelopen weken ook wel erg veel op de radio langs horen komen 'It's the most wonderful time of the year!' In de meeste Amerikaanse kerstliedjes gaan het vrijwel de hele tijd over gezelligheid met familie en vrienden, over de kerstman en cadeautjes. Natuurlijk kan het zijn dat dit er bij hoort en is het fijn als je het samen gezellig kunt hebben. Toch is het goed vandaag te bedenken dat de inhoud van kerst liederen wel eens anders is geweest. Veel oude kerstliederen zijn helemaal niet gezellig. Integendeel, ze hebben een onheilspellende ondertoon.

Hoe leit dit kindeke hier in de kou;
Ziet eens hoe alle zijn ledekens beven,
Ziet eens hoe dat het weent en krijt van
rouw!

Het klinkt misschien sentimenteel, zo'n zielig klein kindje in de kou. Maar zo is het niet bedoeld. De dichter realiseerde zich dat dit kind van zijn moeder niet alleen het leven kreeg, niet alleen de warmte en de liefde en de geborgenheid, maar ook de sterfelijkheid en de haat van mensen, ja dat het ook terecht kwam, figuurlijk in de kille kou van deze wereld waaraan iedereen die werkelijk leeft zal lijden. Een ander kerstlied, weinig populair denk ik, want ik heb het tenminste nog nooit gezongen, zegt:

Uw eenzaamheid went niemand af.
Vlakbij uw kribbe gaapt het graf.
Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie
eleison.¹

Dit is geen sentimentele dierbaarheid.² Wie de

geboorteverhalen van Lucas en Matteüs goed leest begrijpt waar dergelijke liederen vandaan komen. Deze verhalen tonen ons een kind dat in de wereld niet echt welkom is. Sterker, van meet af aan, zit deze Jezus mensen in de weg. Het Kind van Kerstfeest stoort de mensen in hun drukke zorgen voor zichzelf. Het bedreigt, zo klein als het is, de mensen van de macht. Het ondermijnt de gebruikelijke gang van zaken. Dit kind brengt mensen van hun stuk. Er is een engel voor nodig, een boodschapper van God, om ervoor te zorgen dat Jozef bij zijn moeder blijft. Maar God zij dank, hij luistert. Jozef luistert naar de droom! Daarin wordt deze Jozef niet alleen een navolger van die andere wijze Jozef, die eens zijn familie als volk van God samen met het land Egypte, dat is de wereld, kon redden van de dood door Godgezonden dromen te begrijpen. Hij wordt voor ons ook een figuur om ons zelf mee te identificeren als wij niet weten wat wij ervan moeten denken. Jozef staat er maar klungelig bij. Toch is hij trouw aan Maria. Zo kunnen ook wij vandaag het gevoel hebben met lege handen te staan. Maar laten we trouw zijn aan de kerk waar dit verhaal werkelijk kan klinken. Maria, u heeft het goed gehoord, is zwanger door de heilige Geest. Wat kan dat betekenen?

Anders dan nijvere gelovigen later vaak zijn gaan beweren, kan dit natuurlijk geen biologische maagdelijkheid zijn. 't Was goed bedoeld, maar zo is het hele geloof in een verkeerd daglicht gesteld en hebben intelligente mensen gedacht in dergelijke onzin niet langer te kunnen geloven. Tragisch genoeg begrepen zij niet dat ze er niets van begrepen. Maria staat voor de evangelist symbool voor de kerk, dat zijn alle gelovigen samen wereldwijd. Deze Maria draagt vrucht voor God. Het is een vrucht die slechts door Gods Geest zelf kan zijn verwekt. De aarde draagt vrucht voor de hemel. Hier wordt Christus in liefde ontvangen. Hiervoor zal het zijn dat de volwassen Christus zijn lichaam geeft. Zo zal het zijn dat hij leeft in het lichaam dat zijn in God gelovige volgelingen samen zullen vormen. Kijk om u heen. Dit is zijn lichaam, ook al is hij gestorven aan het onrecht van de mensen!

Ik sprak daarnet van onheilspellende ondertonen, maar dat is toch niet goed gezegd. Want in de wonderlijke paradox van het geboorteverhaal van Christus, wordt

onheil juist tot heil, door toedoen van dit kind. ‘Hoe is het mogelijk?’ zou je uitroepen. Hoe is het mogelijk in een wereld, zo ontspoord? Hoe is het mogelijk in een wereld waar in het rijkste land jonge kinderen niet veilig zijn op hun eigen school, omdat volwassenen wapens nodig denken te hebben om zich te handhaven. Hoe is dit mogelijk in een wereld die ervoor kiest te leven zonder God?

De geboorte van Christus staat voor Matteüs in het geheimzinnige teken van Immanuël. Ooit, in dan al weer lang vervlogen tijden, weigerde eens een aardse koning in het nauw een teken van de hemel. Koning Achaz van Jeruzalem leefde in de gewelddadige 8^e eeuw v.Chr. Terwijl de toenmalige wereldmacht van de Assyriërs om zich heen greep, werden zijn stad Jeruzalem en het kleine Tweestammenrijk Juda daaromheen bedreigd door de manipulerende buurstaten. Het zijn de vorsten van Damascus (dat is Aram) en van Samaria (het Tienstammenrijk, hier ook Efraïm genoemd), die Achaz willen dwingen om mee te vechten tegen de Assyriërs, een bij voorbaat verloren strijd. Maar dan wordt door de profeet Jesaja aan koning Achaz, of hij het wil of niet, een kind beloofd. Het is een raadselachtige profetie, een vreemd teken. Maar dit prinsje is de toekomstige vredevorst. Immanuël betekent God met ons. Maar dit is niet het ‘Gott mit uns’ op de koppelriemen van de Duitse soldaten, integendeel. Voordat dit kind de gave des onderscheids zal hebben tussen goed en kwaad, zullen Aram en Efraïm zelf te gronde gaan. Jeruzalem, de stad van vrede, zal niet geschonden worden door hen en ook niet door Assyrië.

Dit is ooit echt gebeurd. Maar dit is geen louter historisch incident. Het kan worden begrepen als het geboorte-uur van bijbelse geloofsvoorstelling die eeuwenlang zullen doorwerken in het besef van Israël en van de kerk.³ Dromen worden verstaan door mensen die zich daarvoor open stellen en die het weigeren zich blind te staren op de angsten van de dag. Om dit heilsorakel werkelijk te kunnen verstaan is geloofsvertrouwen onontbeerlijk. Zo veronderstellen geloof en belofte elkaar bij Jesaja. Maar dit is geen goedgelovigheid, geen bijgelovigheid en ook geen gebrek aan kritische reflectie op het eigen handelen. Geloof is geen zwak gefundeerd optimisme. Het is ook niet de positieve ‘pep talk’ die wij zo vaak moeten horen van politici en geloof valt ook niet samen met menselijk enthousiasme, zo gauw teleurgesteld. Het is geen euforische stemming. Dit is niet het ‘we gaan ervoor’ van de wereld. Integendeel, er is iets heel anders aan de hand. Het gaat om de betekenis van ons leven in het licht van God.

De aangesprokene voelt zich geroepen tot een opdracht, uitverkoren tot een bijzondere taak. Die taak is bijzonder, niet speciaal omdat mensen er tegenop

kijken, maar de taak is bijzonder in de ogen van God. Daarin wordt de vreugde gevonden. In deze betekenis van geloof in God gaat het altijd om het engagement van een mens. Je kunt niet vanaf de zijlijn geloven en het, als het ware met je armen over elkaar eens vanaf de zijlijn bekijken. Geloven is zelfbewust participeren in het verhaal van God en mensen, is altijd zelf speler willen zijn in het veld van de schepping. Het gaat er dus niet om dat de vorst formeel het bestaan van God erkent of belijdt als een aangenomen feit. Een dergelijk formeel geloof is een illusie. Maar in geloofsvertrouwen handelen betekent rekening houden met de waarden onlosmakelijk verbonden met het recht van God en zijn gerechtigheid onder de mensen.

Het is ook niet zo dat in Jesaja 7 de komst van de Messias wordt voorspeld. Dat is later wel vaak gedacht. Misschien heeft de evangelist Matteüs dit zelf wel zo gedacht, toen hij in Maria direct, misschien net iets te snel, de gestalte herkende van de jonge vrouw die zwanger was en die het teken van hoop van Gods voortdurende betrokkenheid voor Achaz en zijn koninkrijk in zich heeft gedragen. Het volle accent op die betekenis is mogelijk, al voordat Matteüs begon te schrijven, vertaald in de *letterlijke* maagdelijkheid van Maria. Het zal duidelijk zijn dat dit niet de kern betreft van de betekenis.⁴ Er wordt een mysterieuze beeldtaal gebruikt die past op het geheim van ons leven. Jezus is een teken van hoop door God gegeven. Maar het zwaartepunt ligt bij de gelovige die dit verstaat. Wie zich op hem concentreert komt in een andere wereld te leven. In het licht van Kerstfeest wordt de wereld herkenbaar als de Schepping, ja valt er zelfs in de zwartste duisternis een bemoedigende glimp van het Paradijs te onderscheiden. Dit zijn beelden van troost en belofte, gelijkenissen van geborgenheid en van bevrijding.

Het is in dit licht dat Jezus in de Hebreeënbrief aan leden van de vroege kerk wordt gepresenteerd als Gods Zoon die de rol speelt van de Wijsheid die Gods lieveling was van vóór het begin van de schepping. De schrijver vertrouwde erop dat zijn toehoorders zouden begrijpen wat hij daarmee bedoelde.⁵ Wij kunnen daar vandaag in deze ‘most wonderful time of the year’ zomaar niet op vertrouwen. Het misverstand rond het geloof is in onze tijd enorm en bijna niet meer te overbruggen. Mensen die menen met bijgeloof te hebben afgerekend, hebben zich daarentegen maar al te vaak juist uitgeleverd aan de leugens van het maakbare leven. ‘Ik geloof in een leven vóór de dood!’⁶ Laat u niet misleiden door de valse tegenstelling die hier wordt gecreëerd, alsof christenen zouden worden opgeroepen louter te geloven in een leven na de dood. Zonder dat men zich rekenschap geeft van de verschillende betekenissen die het woord geloven kan hebben, wordt geloof hier gepresenteerd als aannemen voor zoete koek. Maar wij hebben het over vertrouwen!

Het gaat om een inhoudelijk vertrouwen, dat in een wereld vol van fraude en een uiterst wankele en onrechtvaardige economie zeer wordt gemist. De wereld heeft, tot haar schade, besloten de eigen wijsheid van mensen te stellen boven de wijsheid van God. In deze tragiek hollen wij achter elkaar aan, smachtend naar een geluk dat altijd achter de horizon verborgen blijft. Maar wie kent er nog de woorden uit het deuterocanonieke boek Wijsheid:

In schoonheid overtreft [de wijsheid] de zon,
haar plaats is boven de sterren.
Ze is schitterender dan het daglicht,
want dat wordt gevolgd door de nacht,
maar de wijsheid wordt nooit verduisterd
door het kwaad.⁷

Het geboorteverhaal van Christus is op te vatten als een gelijkenis waarin wij onszelf kunnen onderscheiden als in een spiegel, niet zoals de wereld ons ziet, maar zoals wij worden gezien door God. Dat is niet uit de lucht gegrepen.

Ik wil dit illustreren niet aan de zogenaamd harde feiten van een harde wereld, maar aan een icoon, een venster op de hemel. Een icoon is een gelijkenis veroorzaakt door een werkelijkheid die wordt geïnterpreteerd in geloofsvertrouwen.⁸ Er is waarachtig iets gebeurd, al weten wij zo heel precies niet wat. Maar er is niet alleen lang geleden iets gebeurd. Er gebeurt vandaag iets! Gods heil verschijnt te midden van mensen, een onuitputtelijke bron van zegen voor u en voor mij. Een icoon kan maken dat je verlangt naar een beeld omdat het zwanger is van Gods aanwezigheid.⁹ Kerst roept dat verlangen heel sterk op.

In de icoon Pelagonitessa, Moeder Gods van Pelagonië, zien we het kind zitten in een wonderlijke houding op de arm van zijn moeder, het hoofdje ver achterover gebogen, het handje op de wang van zijn moeder. De kleine Jezus kijkt ons aan. Zijn moeder kijkt over hem heen met een bedroefde blik alsof ze Golgotha aan de horizon van het leven van haar kind al heeft gezien. De tedere, menselijke relatie tussen moeder en kind wordt benadrukt.¹⁰ Wie wordt hier door wie gedragen? Natuurlijk, de moeder draagt *letterlijk* het kind. Maar op *figuurlijke* wijze begrepen is het dit kind dat zijn moeder draagt. Zoals jong leven door de ontwapenende kwetsbare tederheid in staat is oude moegestreden mensen uit te tillen boven hun verdriet.

Het is in alle verstillings een dynamisch beeld. Want deze Jezus lijkt in beweging. Hij zit niet rustig en stil, maar speelt of sommigen hebben gezegd, hij spartelt, zoals een ongedurig kind op de schoot van zijn moeder! Probeert hij weg te komen? Het is alsof Jezus beseft dat zijn moeder hem niet alleen het leven heeft geschonken, maar ook het lijden. Het lijkt alsof dit kind aan die harde werkelijkheid probeert te ontkomen. We weten het: Eens zal hij bidden:

Vader, als het mogelijk is, laat deze beker
dan aan mij voorbijgaan!
Maar laat het niet gebeuren zoals ik het
wil, maar zoals u het wilt.¹¹

En het is Simeon die in de tempel tot zijn moeder profeteert:

Weet wel dat velen in Israël door hem ten val zullen komen of juist zullen opstaan.
Hij zal een teken zijn dat betwist wordt, en
zelf zult u als door een zwaard doorstoken
worden. Zo zal de gezindheid van velen
aan het licht komen.¹²

Dit kind draagt zijn moeder. Dit kind draagt het leven. Dit kind draagt de idee van de schepping. Het draagt de kerk. Wij zijn het vandaag die in ons geloofsvertrouwen in God worden gedragen door dit kind. Dat is het geheim van Kerst.

Amen.

Uitzending en zegen

Als u van hier gaat, draag de zegen van het Kind van Kerstfeest met u mee en geef deze door aan de mensen op uw weg. Vrede op aarde! Wij worden allen geroepen deze woorden waar te maken als bondgenoten van God, geroepen tot liefde voor mensen, onbevooroordeeld, zonder aanzien des persoons. Handel daarnaar en geloof het dat uw leven wordt gedragen door het kind van God dat Jezus is.

De Here zegene u en behoede u;
de Here doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig;
de Here verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Amen.

Noten

¹Gezang 155, Kind, nu wij om U vrolijk zijn, van Jochen Klepper.

²A.C. den Besten, 'Gezang 155' in: *Een Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken*, Amsterdam 1978, 410-411.

³Wildberger, H., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, X/1, *Jesaja 1-12*, Neukirchen/Vluyn 1972, 299-300.

⁴Cf. Brown, R.E., *The Birth of the Messiah. A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York/London 1993, 160-161.

⁵Cf. Lane, W.L., *World Biblical Commentary*, 47a, *Hebrews 1-8*, Dallas Texas 1991, 17-19.

⁶Slagzin campagne Humanistisch Verbond.

⁷Wijsheid 7, 29-30

⁸Cf. Moyaert, P., *Iconen en beeldverering. Godsdienst als symbolische praktijk*, Amsterdam 2007, 116-117.

⁹Ibidem, 116

¹⁰Dit was in antwoord op de Bogomielen die de menswording van Christus ontkenden. Cf. Braamhorst, K., *Iconen Lexicon*, Warnsveld 2004, 293. Pelagonia in Macedonië was één van de centra van de Bogomielen.

¹¹Matteüs 26,39b

¹²Lucas 2, 34-35

Figuur 1: Icoon Moeder Gods Pelagonitissa, Byzantijns 1422

Figuur 2: Icoon Moeder Gods Pelagionitissa, Byantijns